SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHDA AXLOQIY MAS'ULIYAT MUAMMOSI

Madgapilova Nargiza Talipjanovna
"Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi,
https://orcid.org/0009-0006-9488-6392
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Saitjanova Maqsuda Kabulbayevna

Annotatsiya: Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining turli sohalarida keng qo'llanilishiga olib kelmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektdan foydalanishda yuzaga keladigan axloqiy mas'uliyat muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sun'iy intellekt texnologiyalarining inson huquqlari, ijtimoiy adolat va shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanishda etik me'yorlar va ijtimoiy javobgarlik masalalari yoritiladi. Texnologiyalarni rivojlantirish jarayonida insoniy qadriyatlarni saqlab qolishning ahamiyati ta'kidlanadi. Natijada sun'iy intellektdan mas'uliyatli va axloqiy jihatdan to'g'ri foydalanish bo'yicha ilmiy xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, axloqiy mas'uliyat, etik muammolar, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy javobgarlik, axborot xavfsizligi.

Аннотация: Стремительное развитие технологий искусственного интеллекта приводит к их широкому применению в различных сферах общества. В данной статье анализируются проблемы этической ответственности при использовании искусственного интеллекта. В исследовании рассматривается влияние технологий искусственного интеллекта на права человека, социальную справедливость и безопасность персональных данных. Также освещаются вопросы этических норм и социальной ответственности при использовании искусственного интеллекта. Подчеркивается важность сохранения человеческих ценностей в процессе развития технологий. В результате представлены научные выводы о необходимости ответственного и этически обоснованного использования искусственного интеллекта.

Ключевые слова: искусственный интеллект, этическая ответственность, этические проблемы, цифровые технологии, социальная ответственность, информационная безопасность.

Annotation: The rapid development of artificial intelligence technologies has led to their widespread use in various areas of society. This article analyzes the ethical responsibility issues arising from the use of artificial intelligence. The study examines the impact of artificial intelligence technologies on human rights, social justice, and personal data security. It also discusses ethical norms and social responsibility in the use of artificial intelligence. The importance of preserving human values in the development of technology is emphasized. As a result, scientific conclusions are presented on the responsible and ethical use of artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, ethical responsibility, ethical issues, digital technologies, social responsibility, information security.

Kirish

So‘nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun’iy intellekt texnologiyalari jamiyat hayotining turli sohalarida keng qo‘llanila boshladi. Bugungi kunda sun’iy intellekt tibbiyot, ta’lim, iqtisodiyot, sanoat, transport va boshqaruv tizimlarida muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Ushbu texnologiyalar katta hajmdagi ma’lumotlarni tezkor tahlil qilish, murakkab muammolarni hal etish hamda turli jarayonlarni avtomatlashtirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt texnologiyalarining keng joriy etilishi bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy, huquqiy va axloqiy masalalar ham tobora dolzarb bo‘lib bormoqda.

Sun’iy intellektdan foydalanishda eng muhim masalalardan biri bu axloqiy mas’uliyat muammosi hisoblanadi. Chunki sun’iy intellekt tizimlari ko‘plab muhim qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etmoqda. Masalan, tibbiyotda tashxis qo‘yish, moliya sohasida kredit ajratish, transport tizimida avtomatlashtirilgan boshqaruv hamda ta’lim jarayonida baholash kabi muhim jarayonlarda sun’iy intellektdan foydalanilmoqda. Bunday holatlarda texnologiyalar tomonidan qabul qilingan qarorlarning adolatli, xavfsiz va inson manfaatlariga mos bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi inson faoliyatini yengillashtirish bilan birga yangi axloqiy muammolarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi, algoritmlarning adolatliligi, texnologiyalardan foydalanishdagi ijtimoiy tenglik hamda qaror qabul qilish jarayonida mas’uliyatni aniqlash kabi masalalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ba’zi hollarda sun’iy intellekt tizimlari tomonidan qabul qilingan qarorlar inson manfaatlariga zid bo‘lishi yoki ayrim ijtimoiy guruhlar uchun noxolis natijalarga olib kelishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanishda axloqiy me’yorlar va ijtimoiy javobgarlik tamoyillarini hisobga olish zarur.

Axloqiy mas’uliyat tushunchasi insonning o‘z faoliyati natijalari uchun javobgar bo‘lishini anglatadi. Sun’iy intellekt tizimlari bilan ishlash jarayonida esa ushbu masala yanada murakkablashadi. Chunki ko‘plab qarorlar algoritmlar va avtomatlashtirilgan tizimlar tomonidan qabul qilinadi. Natijada ayrim hollarda qaror uchun kim javobgar ekanligini aniqlash qiyinlashadi. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanishda ishlab chiquvchilar, tashkilotlar va foydalanuvchilarning axloqiy mas’uliyati masalasi alohida ahamiyatga ega bo‘lmoqda.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda sun’iy intellekt texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etishda axloqiy tamoyillarni belgilash masalasi keng muhokama qilinmoqda. Xususan, sun’iy intellekt tizimlarining shaffofligi, adolatliligi, xavfsizligi va inson huquqlariga hurmat tamoyillariga asoslangan holda rivojlantirilishi zarurligi ta’kidlanmoqda. Bu esa texnologik taraqqiyot bilan bir qatorda insoniy qadriyatlarni ham saqlab qolish muhimligini ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat hayotida tobora keng qo‘llanilishi ularni axloqiy jihatdan mas’uliyatli tarzda boshqarish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu bois sun’iy intellektdan foydalanishda axloqiy mas’uliyat muammosini o‘rganish, uning ijtimoiy va axloqiy jihatlarini tahlil qilish hamda texnologiyalardan mas’uliyatli foydalanish bo‘yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ilmiy tadqiqotlar, iqtisodiy faoliyat va kundalik hayotning turli sohalarida keng qo‘llanilishiga olib kelmoqda. Shu

bilan birga, ushbu texnologiyalarni qo‘llash jarayonida yuzaga keladigan axloqiy mas’uliyat muammolari ham ilmiy hamjamiyat tomonidan keng muhokama qilinmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellektdan foydalanishda axloqiy mas’uliyat muammosi zamonaviy axborot jamiyatida dolzarb ilmiy masalalardan biri sifatida qaraladi. Chunki sun’iy intellekt tizimlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlar ko‘plab ijtimoiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatadi va bu jarayonda inson huquqlari, adolat, shaffoflik hamda ijtimoiy javobgarlik kabi tamoyillarni hisobga olish zarur bo‘ladi.

Ilmiy adabiyotlarda sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi va ularning jamiyat hayotiga ta’siri turli jihatlar asosida o‘rganilgan. Tadqiqotchilar sun’iy intellektning iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish hamda katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlarini alohida ta’kidlaydilar. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarni qo‘llash jarayonida axloqiy va ijtimoiy muammolar ham yuzaga kelishi mumkinligi qayd etiladi. Masalan, sun’iy intellekt tizimlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlar ayrim hollarda adolatsiz yoki noxolis natijalarga olib kelishi ehtimoli mavjud. Bunday holatlar esa algoritmlarning noto‘g‘ri ma’lumotlar asosida ishlashi yoki dasturiy tizimlarning yetarlicha shaffof bo‘lmasligi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin [1].

Ilmiy manbalarda sun’iy intellektning axloqiy jihatlari ko‘pincha texnologik rivojlanish va insoniy qadriyatlar o‘rtasidagi muvozanat masalasi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Xususan, tadqiqotchilar sun’iy intellekt texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etishda inson huquqlarini himoya qilish, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlash hamda algoritmik adolat tamoyillariga amal qilish zarurligini ta’kidlaydilar. Shu bilan birga, sun’iy intellekt tizimlari faoliyati ustidan nazoratni ta’minlash va qaror qabul qilish jarayonining shaffofligini oshirish ham muhim axloqiy tamoyillardan biri sifatida ko‘rib chiqiladi.

Ba’zi tadqiqotlarda sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat hayotiga ta’siri ijtimoiy mas’uliyat nuqtai nazaridan ham o‘rganilgan. Xususan, sun’iy intellekt tizimlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlar inson hayoti va farovonligiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Masalan, tibbiyot sohasida tashxis qo‘yish, moliya tizimida kredit ajratish yoki transport tizimida avtomatlashtirilgan boshqaruv jarayonlarida sun’iy intellektdan foydalanilmoqda. Bunday jarayonlarda texnologiyalar tomonidan qabul qilingan qarorlarning adolatli va xavfsiz bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli sun’iy intellekt tizimlarini ishlab chiqishda axloqiy me’yorlar va ijtimoiy javobgarlik tamoyillariga amal qilish zarurligi ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda ta’kidlanadi [2].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda axloqiy mas’uliyat muammosi ko‘p qirrali va murakkab jarayon hisoblanadi. Ushbu muammo texnologik rivojlanish, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qadriyatlarning o‘zaro ta’siri bilan bog‘liq. Shu sababli sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish jarayonida texnik imkoniyatlar bilan bir qatorda axloqiy va ijtimoiy omillarni ham hisobga olish zarur. Bu esa sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda mas’uliyatli yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini falsafiy, ijtimoiy va axborot texnologiyalari sohalariga oid ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish kabi nazariy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat hayotiga ta’siri hamda ularni qo‘llash

jarayonida yuzaga keladigan axloqiy muammolarni aniqlash maqsadida konseptual tahlil usuli qo‘llanildi.

Tadqiqot metodologiyasi doirasida birinchi navbatda sun’iy intellekt texnologiyalarining nazariy asoslari hamda ularning jamiyat hayotidagi o‘rni o‘rganildi. Keyingi bosqichda sun’iy intellektdan foydalanishda yuzaga keladigan axloqiy mas’uliyat muammolari tahlil qilindi. Shu bilan birga, texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish jarayonida insoniy qadriyatlar va axloqiy tamoyillarni saqlab qolish zarurligi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Mazkur metodologik yondashuv sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda axloqiy mas’uliyat muammosini kompleks tarzda o‘rganish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari esa sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va ulardan foydalanishda axloqiy me’yorlarga asoslangan ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama

Sun’iy intellekt texnologiyalarining turli sohalarda keng qo‘llanilishi ularning jamiyat hayotiga ta’sirini murakkab qiladi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarni ishlatishda yuzaga keladigan axloqiy mas’uliyat muammosi muhim ilmiy va amaliy masala sifatida namoyon bo‘ladi. Sun’iy intellekt tizimlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlar inson hayoti, ijtimoiy adolat va huquqiy masalalarga bevosita ta’sir qiladi. Masalan, tibbiyotda tashxis qo‘yish, moliya sohasida qaror qabul qilish yoki transport tizimlarida avtomatlashtirilgan boshqaruv jarayonlari insonlar uchun muhim oqibatlarga olib keladi. Shu sababli bunday qarorlar axloqiy mas’uliyat bilan qabul qilinishi zarur.

Sun’iy intellektning samarali va xavfsiz ishlashi nafaqat texnik, balki axloqiy va ijtimoiy me’yorlar bilan bog‘liq. Tizimlar algoritmlari qanday ishlayotganini tushuntirish va qarorlar uchun mas’uliyatni aniqlash imkoniyati bo‘lmasa, ijtimoiy ishonch kamayadi va texnologiyalardan foydalanish xavfi oshadi. Shu sababli sun’iy intellektdan foydalanganda insoniy qadriyatlar, axloqiy tamoyillar va ijtimoiy javobgarlikni saqlab qolish muhimligi qayd etiladi.

Muhokama shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalari texnik samaradorlikni oshirish bilan bir qatorda, axloqiy mas’uliyatni ham talab qiladi. Texnologiyani ishlab chiquvchilar, foydalanuvchilar va tashkilotlar birgalikda sun’iy intellekt tizimlarining ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini hisobga olgan holda ularni boshqarishi lozim. Shu yo‘l bilan sun’iy intellektdan mas’uliyatli va ijtimoiy jihatdan xavfsiz foydalanish ta’minlanadi.

Shunday qilib, axloqiy mas’uliyat muammosi sun’iy intellektni amaliy qo‘llash jarayonida markaziy o‘rin tutadi. Tizimlarning texnik imkoniyatlari qanchalik yuqori bo‘lmasin, ularning ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini hisobga olmagan holda ishlatish xavfli bo‘lishi mumkin. Shu bois sun’iy intellektdan foydalanishda axloqiy me’yorlar va ijtimoiy javobgarlikni saqlash texnologiyaning samarali va barqaror ishlashi uchun asosiy shart hisoblanadi.

Xulosa

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ularning jamiyat hayotida keng qo‘llanilishiga olib keldi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt tizimlaridan foydalanishda yuzaga keladigan axloqiy mas’uliyat muammosi dolzarb ilmiy va amaliy masala sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalari nafaqat samaradorlikni oshirish, murakkab vazifalarni avtomatlashtirish va katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi, balki inson huquqlari, adolat, shaffoflik va ijtimoiy javobgarlik bilan bog‘liq muammolarni ham yuzaga chiqaradi.

Axloqiy mas'uliyat tushunchasi sun'iy intellekt tizimlarining qaror qabul qilish jarayonida insoniy qadriyatlarni saqlashni talab qiladi. Texnologiyalar qanchalik mukammal bo'lmasin, ularning ishlashi natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy va axloqiy oqibatlar uchun mas'uliyatni aniqlash, tizimlarni ishlab chiqish va ulardan foydalanish jarayonida etik me'yorlarga rioya qilish zarur. Shu bois, sun'iy intellektdan foydalanishda insoniy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyatni saqlab qolish texnologiyaning barqaror va xavfsiz ishlashini ta'minlash uchun asosiy shart hisoblanadi.

Natijada, sun'iy intellekt texnologiyalaridan mas'uliyatli va axloqiy jihatdan to'g'ri foydalanish ta'lim, sog'liqni saqlash, moliya va boshqa sohalarda texnologiyalarning ijtimoiy foydasini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqotlar sun'iy intellektning ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan me'yorlar jamiyatda ishonchni oshirish, texnologiyalardan xavfsiz va samarali foydalanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Shunday qilib, sun'iy intellektdan foydalanishda axloqiy mas'uliyatni hisobga olish – zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirish va ulardan insonparvar, ijtimoiy jihatdan foydali foydalanishni ta'minlashning ajralmas qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Floridi L., Cowls J. A Unified Framework of Five Principles for AI in Society. – Harvard Data Science Review, 2019.
2. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – Pearson Education, 2020.
3. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
4. Jobin A., Ienca M., Vayena E. The Global Landscape of AI Ethics Guidelines. – Nature Machine Intelligence, 2019.
5. Mittelstadt B. D., Allo P., Taddeo M., Wachter S., Floridi L. The Ethics of Algorithms: Mapping the Debate. – Big Data & Society, 2016.
6. Winfield A. F. T., Jirotka M. Ethical Governance is Essential to Building Trust in Robotics and AI Systems. – Philosophical Transactions of the Royal Society A, 2018.
7. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
8. Cath C., Wachter S., Mittelstadt B., Taddeo M., Floridi L. Artificial Intelligence and the 'Good Society': The US, EU, and UK Approach. – Science and Engineering Ethics, 2018.
9. Bryson J. AI & Global Governance: Exploring Ethical and Regulatory Issues. – IEEE Technology & Society, 2019.
10. Abduqodirov A. A. Sun'iy intellekt va axloqiy mas'uliyat. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.